
СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ В ПЕРІОД ГЛОБАЛЬНИХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

SOCIOCULTURAL AND INFORMATIONAL TRANSFORMATIONS IN THE HUMANITARIAN SPHERE DURING GLOBAL SOCIETAL CHALLENGES

Тетяна Бевз

*доктор історичних наук, професор,
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України*

ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ: ДИНАМІКА, ВПЛИВ І ПЕРСПЕКТИВИ

З початком повномасштабної війни, викликані збройною агресією Росії, національна ідентичність України стала ключовим джерелом суспільної стійкості. Екзистенційна загроза об'єднала громадян різних етнічних, мовних та регіональних груп, зміцнюючи відчуття громадянської належності. Усупереч очікуванню, Україна продемонструвала виняткову стійкість: громадяни, сили оборони, уряд та мешканці окупованих територій згуртувалися в опорі проти вторгнення. Ця стійкість базується на глибоко укоріненому національному самосприйнятті, де належність до батьківщини переважає над етнічними чи мовними відмінностями. Мова, історія та культура є центральними маркерами цієї ідентичності, а стійкість українського народу під час війни з РФ надихає весь світ. Українці продовжують доводити, що вони є стресостійкою нацією.

Поміркуємо над тим, що є стійкістю. Відповіді можуть бути доволі різноманітні. Зокрема, це здатність людини, спільноти або нації залишатися міцною, стійкою і не зламною під час важких випробувань, стресових ситуацій або кризових подій; це сила єдності, належності і взаємної підтримки; це надія; відчуття цінностей та змісту; вміння впоратися з емоціями та ін. У контексті національної стійкості йдеться про єдність і внутрішню солідарність нації під час екзистенційних загроз і здатність до збереження власної ідентичності та цінностей в умовах внутрішніх або зовнішніх конфліктів.

Тема стійкості зафіксована в низці офіційних міжнародних та державних документів. На саміті НАТО в липні 2016 р., був прийнятий рамковий підхід щодо Стійкості, розроблений як відповідь на низку безпекових викликів, включаючи анексію Криму Росією, нестабільність на Близькому Сході та Північній Африці і зростання кіберзагроз. Використовуючи його як основу, кожна країна-учасник розробила власні стратегії та правила.

Поняття «стійкість» було зафіксовано і у низці законодавчих документів України, зокрема, у «Стратегії національної безпеки України» (2020), Указі Президента України «Про запровадження національної системи стійкості»

(2021). У «Стратегії національної безпеки України» (2020) зазначалося, що, стійкість – здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стале функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей [1]. Концепцію запровадження національної системи стійкості України ухвалено рішенням РНБО 20 серпня 2021 р. та введено в дію Указом Президента України №479 від 27 вересня 2021 р. Документ визначив мету, основні принципи, напрями, механізми, модальності та елементи національної системи стійкості. Згідно із Концепцією, стійкість визначається як здатність держави та суспільства вчасно виявляти загрози і вразливості, оцінювати ризики для національної безпеки, швидко і ефективно реагувати, повністю відновлюватися після загроз, у тому числі гібридних, надзвичайних ситуацій та криз будь-якого характеру [2].

Зазначимо, що 16 лютого 2022 р., у День єднання України, було підписано Указ Президентом України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 р. «Про Стратегію забезпечення державної безпеки». На жаль, Стратегія не зафіксувала вірогідність повномасштабного вторгнення як головну загрозу для державної безпеки, а також не передбачала конкретні напрями та засоби захисту безпеки держави і громадян.

Ще раз зазначимо, що розуміння «стійкості», зафіксоване у названих документах стосувалося мирного часу. В умовах війни значення «стійкості» набуло нових сенсів. У Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022) зафіксовано, що «громадянська стійкість – здатність особи виявляти свою національну та громадянську ідентичність у повсякденному житті і в умовах негативних зовнішніх впливів» [3]. Досвід, який отримала Україна щодо стійкості в умовах повномасштабної війни має бути зафіксований у стратегії держави. У листопаді 2023 р. Кабінет Міністрів України затвердив **План заходів із реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року**, який сформовано з урахуванням результатів оцінювання системи стійкості України в умовах війни та наданих рекомендацій з усунення виявлених міжсекторальних вразливостей [4].

Важливість стійкості як основи функціонування держави в умовах постійних криз і катастроф є незаперечною. Україна, набувши перший досвід у цьому напрямі, повинна перетворити стійкість на державну стратегію, подібно до Ізраїлю. В Ізраїлі дійшли висновку, що для зміцнення стійкості її необхідно постійно вимірювати. Цікаво, що основним індикатором національної стійкості – того, скільки ще ізраїльтяни можуть витримати, – стала відвідуваність кінотеатрів. Індикатори національної стійкості в Україні можуть бути: **соціальна згуртованість та громадська активність**; економічна стійкість; психологічна та моральна стійкість; гуманітарна стійкість; інформаційна безпека та медіа; інфраструктурна стійкість.

В умовах повномасштабної війни стійкість українців проявляється у 1) спільній меті – українська перемога і закінчення війни; 2) вірі у Перемогу, понад те, вектор налаштованості на перемогу незмінний; 3) системі цінностей, яка спрямована на виживання, а не на руйнування (81% українців зазначили, що найбільша цінність для них – життя, 79% – гідність); 4) потужна мережа

підтримки у спільноті; 5) довірі до влади; 6) повазі до своєї культури та культури інших; 6) у вмінні впоратися з життєвими викликами (в умовах війни українці навчаються, шукають нові шляхи підтримки власного бізнесу, будують плани); 7) українці відмовляються від російської на користь української мови як символу опору; 8) демократії та свободі. Подальший розвиток демократії – важливий чинник у формулі стійкості.

Порівнюючи результати досліджень рівня стійкості та згуртованості українців за 2023 р. «Формула стійкості України: основні складові під час війни та у поствоєнний період» і 2024 р. «Рівень стійкості та згуртованості українців», варто зазначити, що серед пріоритетів українців – це прагнення миру (56%) [5]. Інші показники змінилися. Якщо, влітку 2023 р. у рейтингу того, чого найбільше не вистачає нашим співгромадянам, другою була стабільність (44%) [5]. У 2024 р. вона лише п'ята за значущістю (26%). Можливо, це свідчить про те, що люди певною мірою адаптувалися до життя в умовах війни. У травні 2024 р. друге місце серед пріоритетів і потреб займав запит на справедливість (40%) [5]. Третім за важливістю був запит на посилення єдності (31%), який актуалізував питання про сенси та цінності, які можуть об'єднати – що саме і як комунікувати в публічному просторі. Адже бекграунд для згуртованості є і залишається доволі міцним [5]. Найбільша зміна – у 2024р.: віру в державу як джерело стійкості назвали 12 % опитаних, а в 2023 р. – 23 % [5]. І це, на нашу думку, досить непростий показник, який може мати вплив на падіння рівня стійкості українського суспільства.

За результатами різноманітних соціологічних досліджень, проведених в умовах війни, визначався рівень стійкості та згуртованості громадян України. **Основні тенденції, які фіксували результати досліджень (детальніше з результатами досліджень можна ознайомитися за посиланням: 6):** 1) важливою ознакою стійкості суспільства під час війни є дієвий патріотизм – проактивна громадянська позиція; 2) *стійкість суспільства безпосередньо пов'язана з його резистентністю, неготовністю йти на поступки агресору навіть в обмін на мир*; 3) стійкість суспільства також залежить від його психологічного стану, зокрема від почуттів, пов'язаних зі своєю країною; 4) стійкість суспільства залежить від його єдності, яка виявляється у почутті соціальної близькості його громадян, зокрема й до представників інших регіонів країни; 5) стійкість суспільства виявляється у ставленні громадян до символічних цінностей, пов'язаних з її державністю, громадянством та культурними традиціями; 6) одним з визначальних критеріїв стійкості суспільства є ставлення громадян до майбутнього; 7) показником стійкості суспільства, пов'язаним з оцінками майбутнього, є бажання переважної більшості громадян будувати це майбутнє у своїй країні [6]. Результати соціологічних досліджень двох з половиною років війни демонструють зменшення рівня стійкості суспільства.

Підсумовуючи зазначимо, що в умовах повномасштабної війни українське суспільство демонструє надзвичайну єдність та солідарність. Незалежно від регіону, мови чи політичних уподобань, українці згуртувалися навколо ідеї захисту своєї держави та її суверенітету. Це сприяє зміцненню національної ідентичності, стійкості та консолідації суспільства.

Війна сприяла розвитку потужного громадянського суспільства, де волонтерські та благодійні організації відіграють ключову роль у підтримці армії та мирного населення. Українське суспільство продемонструвало здатність вистояти перед жахливими випробуваннями, що виражається в готовності відновлювати країну та протистояти агресору.

Динаміка змін стійкості українського суспільства в умовах війни показує, що виклики, які ставить перед собою конфлікт, сприяють не лише зростанню внутрішньої солідарності та ідентичності, але й розвитку нових форм соціальної організації та економічного відновлення. Важливою перспективою є продовження реформ та підтримка громадянського суспільства для забезпечення стійкості та миру в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
2. Концепція забезпечення національної системи стійкості. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#n11>
3. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року». 10.11.2023. №1025. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-z-realizatsii-kontseptsii-zabezpechennia-natsionalnoi-systemy-stiikosti-do-2025-roku-i101123-1025>
5. Зберігати стійкість українцям найбільше допомагають віра в ЗСУ, родина, робота, віра та волонтерство, – дослідження Info Sapiens. 15.05.2024. URL: <https://cs.detector.media/community/texts/186113/2024-05-15-zberigaty-stiykist-ukraintsyam-naybilshe-dopomagayut-vira-v-zsu-rodyna-robota-vira-ta-volonterstvo-doslidzhennya-info-sapiens/>
6. Рівень стійкості та згуртованості громадян України (за результатами соціологічних досліджень). 16.10.2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/riven-stiykosti-ta-zhurtovanosti-hromadyan-ukrayiny-za-rezultatamy-sotsiolohichnykh>

Юрій Щербяк

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності,
Західноукраїнський національний університет*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ВИЗНАЧАЛЬНІ ЧИННИКИ, ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА ПОТЕНЦІЙНІ ВИКЛИКИ

Сучасні освітні системи стикаються з великими потенційними викликами: як підготувати здобувачів освіти до конкурентного, освітнього середовища та